

نخستین شهید از دودمان ابوطالب/ علت علاقه پیغمبر(ص) به جعفر چه بود؟

جعفر بن ابی طالب برادر بزرگتر امام علی(ع) و از ناموران تاریخ صدر اسلام بود و نخستین فرد از میان دودمان ابی طالب بود که به شهادت رسید. پیامبر(ص) علاقه بسیاری به او داشت.

جعفر بن ابی طالب برادر بزرگتر امام علی(ع) و از ناموران تاریخ صدر اسلام بود و نخستین فرد از میان دودمان ابی طالب بود که به شهادت رسید. پیامبر(ص) علاقه بسیاری به او داشت.

به گزارش خبرنگار مهر، محمد جواد گودینی، پژوهشگر و مدرس دانشگاه در گزارشی تحقیقی – تاریخی به نقش جعفر بن ابوطالب در تاریخ صدر اسلام پرداخته است. گودینی پژوهشگر تاریخ اسلام و نویسنده کتاب هایی چون «صعود و سقوط ادبیات سیاسی در عصر بنی امیه»، «بررسی تحلیلی صلح امام حسن (ع) و آغاز خلافت اموی» است. گزارش او را در ادامه بخوانید:

جعفر بن ابی طالب برادر بزرگتر امام علی (ع) و از ناموران تاریخ صدر اسلام بود و نخستین فرد از میان دودمان ابی طالب که به شهادت رسید. در این پژوهش به اختصار به زندگی جعفر و نقش وی در حوادث صدر اسلام خواهیم پرداخت.

جعفر سومین پسر از میان چهار پسر ابی طالب بن عبدالمطلب بود. او از نظر سنی ۱۰ سال از امیر مومنان علی (ع) بزرگتر بود و ۲۰ سال پیش از بعثت پیامبر اکرم (ص) در شهر مکه دیده به جهان گشود. پدرش ابوطالب بن عبدالمطلب و نام مادرش، فاطمه بنت اسد است. (۱) جعفر از برادرش عقیل (۲) کوچکتر بود و کنیه او، ابوعبدالله است و او را ابوالمساکین نیز می گفتند؛ چرا که مردی سخاوتمند بوده و نسبت به تهیدستان مهربان و گشاده دست بوده است. (۳) القاب معروف او نیز ذی الجناحین و الطیار است. همسر جعفر، أسماء بنت عمیس بن ثعلبه نام داشته و به همراه او به حبشه مهاجرت نمود. أسماء مادر فرزندان جعفر به نام های عبدالله، محمد و عون است.

جناب جعفر بن ابی طالب، از سابقین در اسلام است و اندکی پس از برادرش حضرت علی (ع) (۴) به آیین اسلام درآمد و مسلمان شد. به روایت یزید بن رومان، جعفر بن ابی طالب پیش از آنکه رسول خدا (ص) به خانه زید بن ارقم رفته و در آنجا به تبلیغ آیین اسلام مشغول گردد، به اسلام گروید. (۵)

جعفر بن ابی طالب که پسرعمو و فرد قابل اعتماد پیامبر اسلام (ص) به شمار می رفت، شمایل وی نیز به رسول خدا (ص) شباهت داشت و از پیامبر اسلام (ص) روایت است که به جعفر فرمود: تو در ظاهر و اخلاق، همانند من هستی. (۶)

جعفر بن ابی طالب در پذیرش آیین توحید گوی سبقت را از بسیاری از اصحاب ربود و خیلی زود به حلقه یاران پیامبر اکرم (ص) پیوست و همواره از آیین نوپای اسلام حمایت می کرد، در حوادث تاریخ اسلام نقش بسزایی ایفا فرمود و از مهمترین اقدامات وی در نخستین سال های طلوع خورشید اسلام، سرپرستی گروهی از مسلمانان برای هجرت به سرزمین حبشه است.

در سالهای نخست بعثت پیامبر اکرم (ص)، قبیله قریش و بویژه زورمداران و سرمایه سالاران قریش که حاضر به پذیرش اسلام نبودند، مشکلات فراوانی را برای مسلمانان ایجاد کرده و آنان را که دل در گرو اسلام داشته و به آیین یگانه پرستی مفتخر شده بودند، آزار و شکنجه می دادند.

صنادید و بزرگان ستمگر قریش مسلمانان را به شیوه های گوناگون آزار کرده و به شکنجه آنان می پرداختند؛ از جمله اینکه در هوای گرم حجاز، تازه مسلمانان را به بیرون شهر برده و سنگ های سخت و داغ را بر روی پیکرشان قرار می دادند و به آنان می گفتند: بگوئید لات و هیل خدایان ما هستند! گاهی این شکنجه ها آن چنان درآورد و سخت بود که مسلمانان از شدت درد نمی توانستند بر روی زمین بنشینند. ابووجهل که از سرسخت ترین دشمنان اسلام بود، سمیه (مادر عمار) و همسرش یاسر را شکنجه می کرد و سمیه را که حاضر به بازگشت به دوران کفر نبود، به شهادت رساند. (۷)

سرپرستی مسلمانان در حبشه

هنگامی که آزار و شکنجه مشرکان و ثروتمندان قریش رو به فزونی نهاد و عده ای از تازه مسلمانان به فیض شهادت نایل آمدند، خداوند متعال به مسلمانان اجازه فرمود مهاجرت نمایند و سرپرستی مسلمانان (که حدود ۸۰ نفر می شدند) بر عهده جعفر بن ابی طالب قرار گرفت. هنگامی که مسلمانان عزم هجرت گرفته و روانه سرزمین حبشه شدند، اشراف و بت پرستان قریش نیز از این جریان آگاهی یافته و کوشیدند نجاشی پادشاه حبشه را قانع سازند که آنان را به حجاز بازگرداند. از این رو عمرو بن عاص و عبدالله بن ابی ربیع را با هدایایی به حبشه فرستادند. هنگامی که به مجلس نجاشی وارد شدند و هدایای خود را به او تقدیم کردند، گفتند: ای پادشاه، گروهی از غلامان نادان، دین و آیین پدران خود را رها کرده و دینی جدید را پذیرفته اند؛ اگر امکان دارد، آنان را به ما تسلیم کرده تا به سرزمین و نزد قومشان بازگردانیم.

نجاشی از سخنان آن دو نماینده قریش در خشم شد و گفت: هرگز تا از آنان پرسش نکرده و [سخن نگفتم] آنان را به شما تسلیم نمی کنم و گروهی را که به من پناه آورده و مرا بر دیگران انتخاب کردند تحویل شما نمی دهم.

آنگاه نجاشی به دنبال این گروه از مسلمانان فرستاد تا نزد او حاضر شوند. در جلسه نجاشی، بزرگان کیش مسیحیت و اسقفان حبشه نیز حاضر شدند. جعفر در این جلسه، به خوبی و نیکویی سخن گفت و در پاسخ نجاشی مبنی بر اینکه چرا از دین قومتان بدرآمده و دینی جدید را بگزیده اید، چنین گفت:

ای پادشاه، ما گروهی فرورفته در جهل بودیم که بت ها را پرستش می کردیم و مردار می خوردیم و کارهای زشت و فواحش را به انجام می رساندیم و قطع رحم کرده و به همسایگانمان آزار روا می داشتیم و فرد توانا، ضعیف را پایمال می کرد [ما در چنین شرایطی تاریک و دردآور بسر می بردیم] تا آنکه خداوند از میانمان پیامبری را به رسالت مبعوث نمود. کسی که تسبیح را می دانستیم و او را به راستی، امانت داری و عفاف می شناختیم. او ما را به خداوند یگانه دعوت فرمود و اینکه تنها خدا را پرستش کنیم و عبادت سنگ و بت ها را رها کنیم. او ما را به راستگویی، امانت داری، صلح رحم [نیکی، پیوند و بخشش به نزدیکان و خویشاوندان] و همسایه داری نیکو دعوت نمود و از زشتی ها و خونریزی، نهی کرد. او ما را از پستی ها، سخن ناروا، خوردن مال یتیم و تهمت زدن به زنان پاکدامن بازداشت و به ما دستور فرمود تنها خدا را پرستش کنیم و به نماز، زکات و روزه فرمان داد...

در ادامه، جعفر آیاتی از سوره مبارکه مریم را قرائت کرد و نجاشی و اسقفان حاضر در جلسه آن چنان تحت تاثیر قرار گرفتند که گریسته و از اشک چشمانشان، محاسنشان تر شد. نجاشی، به مسلمانان اجازه داد در حبشه بمانند و این هجرت، نخستین هجرتی است که در اسلام روی داد و نقش جعفر در جریان این هجرت و قانع ساختن نجاشی برای ماندن مسلمانان در سرزمین حبشه، بسیار برجسته و تحسین برانگیز است. (۸)

جعفر بن ابی طالب سال ها در سرزمین حبشه باقی ماند و به تبلیغ آیین اسلام و مراقبت از جمعیت رو به رشد مسلمانان در سرزمین حبشه مشغول بود و پس از سالیان فراوانی که در راه آیین اسلام متحمل رنج و سختی شد، در سال هفتم هجرت به یثرب (مدینه الرسول) رفت و هنگامی که نبرد خیبر با پیروزی مسلمانان به پایان رسید، با پیامبر اکرم (ص) ملاقات کرد. رسول خدا (ص) که از دیدار پسر عمویش جعفر بسیار شاد و خشنود بود، میان دیدگانش را بوسید و چنین فرمود: نمی دانم از کدام یک خوشحالترم؛ فتح خیبر یا آمدن جعفر. (۹)

از جابر بن عبدالله نیز روایت است: هنگامی که جعفر از حبشه بازگشت، پیامبر (ص) او را در آغوش گرفت. (۱۰)

پس از این رویداد تاریخی، جعفر همواره در خدمت پیامبر اکرم (ص) بود و در مدینه به همراه خانواده اش زندگی می کرد. جعفر بن ابی طالب در ماه جمادی سال هشتم به دستور پیامبر (ص) به نبرد موته رفت و در جریان موته، دو دستش قطع شد و در ادامه، توسط رومیان به شهادت رسید. جعفر بن ابی طالب، زید بن حارثه و عبدالله بن رواحه (که هر سه تن توسط پیامبر (ص) منصوب شده بودند) در این نبرد به شهادت رسیدند و مسلمانان پس از شهادت فرماندهان خود، خالد بن ولید را به فرماندهی برگزیدند و با طرح خالد از میدان نبرد توانستند جان سالم به در برده و به مدینه بازگشتند.

پس از شهادت جعفر بن ابی طالب، پیامبر اسلام (ص) خبر شهادت جعفر را به خانواده داغدارش رساند و از آنان تفقد و دلجویی فرمود. از رسول خدا (ص) روایت است که فرمود: دیدم جعفر بن ابی طالب با دو بال به همراه فرشتگان در بهشت پرواز می کند. (۱۱)

از شعبی روایت است که عبدالله بن عمر هر زمان بر فرزند جعفر سلام می کرد، چنین می گفت: سلام بر تو باد ای

فرزند کسی که دارای دو بال [در بهشت] است. (۱۲)

پیامبر اسلام (ص) درباره نزدیکی جعفر به خود چنین فرمود است: مردم از درخت های گوناگونی خلق شده اند [و از ریشه های مختلفی برخوردارند]؛ من و جعفر، از یک درخت خلقت یافته ایم [و از یک ریشه برخورداریم]. (۱۳)

به هر روی جعفر بن ابی طالب که برادر بزرگ تر امام علی (ع) و بسیار مورد علاقه آن حضرت (ع) بود، نقش گسترده ای در حمایت از آیین نوپای اسلام در سال های نخستین بعثت رسول خدا (ص) ایفا کرد و بویژه حضور پرصلابت و تحسین برانگیزش در حبشه، شرایط را به سود مسلمانان تغییر داد و او به خوبی و شیوایی توانست پیام اسلام را به گوش نجاشی و حاضران در مجلس او رسانده و در ادامه نیز در جایگاه سرپرست مسلمانان حبشه، به خوبی از عهده مسئولیت هایش برآمد و پس از بازگشت به مدینه مورد استقبال کم نظیر پیامبر اسلام (ص) قرار گرفت. جعفر بن ابی طالب که از پیشگامان پذیرش آیین توحید به شمار می رفت، در نبرد موته به فیض شهادت رسید. از او سه فرزند به نام های عبدالله، محمد و عون برجای ماند.

سخن را با این روایت از پیامبر اسلام (ص) به پایان می بریم. رسول خدا (ص) فرمود: «ما فرزندان عبدالمطلب، سروران اهل بهشتیم: پیامبر خدا (ص)، حمزه سرور شهیدان، جعفر [بن عبدالمطلب] که دارای دو بال است، علی (ع)، فاطمه (س)، حسن (ع)، حسین (ع) و مهدی (عج). (۱۴)

پی نوشت ها

۱. ابوطالب را چهار پسر بوده است: طالب، عقیل، جعفر و علی (ع). مادرشان فاطمه بنت آسد بن هاشم نام داشته و این بانوی ارجمند، نخستین بانوی هاشمیه است که همسر مردی هاشمی شد. فاطمه بنت آسد از نخستین بانوانی است که اسلام آورد (یازدهمین نفری که مسلمان شد) و در ادامه به مدینه هجرت نمود و در همان جا وفات کرد. (ر. ک: مقاتل الطالبیین، ص ۲۸-۲۶؛ تذکرة الخواص، ص ۱۶۳؛ اسوه رادمردی، ص ۲۹)

۲. عقیل بن ابی طالب، دومین پسر ابی طالب بود که از برادرش طالب ۱۰ سال کوچک تر بود و در نسب شناسی عرب، تبحر ویژه ای داشت؛ عقیل مورد علاقه پدرش بود و کنیه اش ابویزید است. عقیل عمری دراز یافت و روزگار خلافت برادرش علی (ع) را درک کرد. ر. ک: شرح نهج البلاغة، ج ۱۱ ص ۲۵۰ (نبد من أخبار عقیل بن ابی طالب).

۳. أسماء بنت عمیس ترجمه حدیثیه فی ضوء مرویات ها، ص ۶۹

۴. طبق روایات بی شمار از اصحاب و تابعان، امام علی بن ابی طالب (ع) نخستین کسی است از میان مردان که به آیین اسلام درآمد و دعوت پیامبر خدا (ص) را اجابت نمود. از جمله، زید بن أرقم روایت کرده است: نخستین کسی که همراه با رسول خدا (ص) نماز گذارد، علی بن ابی طالب (ع) بود. همچنین از امام علی (ع) نقل است که فرمود: کسی را جز خودم نمی شناسم که پس از پیامبر (ص) خدا را پرستش کرده باشد. (ر. ک: خصائص علی بن ابی طالب، ص ۳۱؛ اسوه رادمردی، ص ۸۳؛ بررسی و تحلیل زندگانی سید حمیری و گزیده اشعارش، ص ۴۳-۴۱).

۵. من مناقب جعفر بن ابی طالب، ص ۱۹

۶. همان، ص ۲۱

۷. الفصول فی سیرة الرسول (ص)، ص ۵۴

۸. أسماء بنت عمیس ترجمه حدیثیه فی ضوء مرویات ها، ص ۸۷-۸۶

۹. قاتل الطالبیین، ص ۳۰

۱۰. من مناقب جعفر بن ابی طالب، ص ۶۵

۱۱. همان، ص ۳۵

۱۲. همان، ص ۴۰

۱۳. مقاتل الطالبیین، ص ۳۵

۱۴. چهل حدیث درباره امام مهدی (عج)، ص ۲۶

فهرست منابع

۱- ابن ابی الحدید معتزلی، عزالدین، شرح نهج البلاغة، بیروت، دار احیاء الکتب العربیة

۲- ابوالفرج اصفهانی، مقاتل الطالبیین، انتشارات الشریف الرضی ۱۴۱۶ ق

۳- دمشقی شافعی، اسماعیل بن عمر، الفصول فی اختصار سیرة الرسول (ص)، کویت، دار النوادر ۲۰۱۰

۴- سبط بن جوزی، تذکرة الخواص من الأمة بذکر خصائص الأئمة، مجمع جهانی اهل بیت (ع) ۱۴۲۶ ق

۵- شهری، فاطمة محمد عبدالله، أسماء بنت عمیس ترجمه حدیثیة فی ضوء مرویات ها (پایان نامه ارشد)، دانشگاه ملک خالد ۲۰۱۱

۶- گودینی، محمد جواد، اسوه رادمردی، تهران، انتشارات نظری ۱۳۹۹

۷- _____، _____، بررسی و تحلیل زندگانی سید حمیری و گزیده اشعارش، تهران، انتشارات نظری ۱۳۹۷

۸- _____، _____، چهل حدیث درباره امام مهدی (عج)، قم، انتشارات تولی ۱۳۹۷

۹- مقدسی، ضیاءالدین، من مناقب جعفر بن أبی طالب، جامعة المدينة العالیة ۲۰۱۳

۱۰- نسائی، عبد الرحمن أحمد بن شعیب، خصائص أمير المؤمنين علی بن أبی طالب (ع)، بیروت، دارالکتب العربی ۱۹۸۷

محمد آسیابانی